

Juomatapojen alueelliset erot Suomessa vuonna 1979

Kyselytutkimuksen ja kulutustilastojen vertailu

Jussi Simpura — Esa Österberg

Vaikka Suomessa on pitkään tutkittu väestön juomatapoja haastattelu- ja kyselytutkimuksilla (Kuusi 1948 & 1956; Mäkelä 1971; Simpura 1978 a & b), ei alkoholin kulutuksen ja juomatapojen alueellisiin eroihin ole juuri kiinnitetty huomiota (ks. kuitenkin Sariola 1954). Lähinnä vain viralliset myynti- ja kulutustilastot ovat antaneet mahdollisuuden alueellisiin vertailuihin (Nyberg 1969; Lainio 1968; Ahlström-Laakso & Österberg 1978).

Kulutustilastojen etuna on niiden luotettavuus. Toisin kuin kysely- ja haastattelututkimukset tilastointi kykenee kertomaan erittäin tarkasti sen alkoholimäärän, joka vuosittain ostetaan Alkon myymälöistä, anniskeluravintoloista sekä vain keskioluen myyntiin oikeutetuista elintarvikeliikkeistä ja kahviloista (Ahlström-Laakso & Österberg 1978). Tilastotietojen käyttökelpoisuutta ei koko maan eikä läänienkään tasolla juurikaan vähennä se, että alkoholijuomien ostaminen ja nauttiminen eivät aina tapahdu samalla paikkakunnalla tai että ihmiset juovat myös alkoholia, joka ei tule tilastoiduksi (Ahlström-Laakso & Österberg 1978). Vaikein alue tässä suhteessa on Ahvenanmaan maakunta, jossa laivoilta saatava alkoholi sekä turistien ja merimiesten alkoholin kulutus tekevät viralliset kulutustilastot varsin pulmallisiksi. Myös Lapin lääni ja Uudenmaan lääni ovat hieman ongelmallisia turistien ja toispaikkakuntalaisten kulutuksen vuoksi (ks. Simpura 1978 a; Koskikallio 1982; Pettersson 1982).

Viralliset kulutustilastot eivät kuitenkaan kykene kertomaan väestöryhmien välisistä eroista, esimerkiksi miesten ja naisten tai kaupunkilaisten ja maalaisten juomatapojen erilaisuudesta. Tämänkaltaisia seikkoja taas voidaan kuvata kysely- ja haastattelututkimusten avulla. Tosin niilläkin on omat rajoituksensa (ks. esim. Pernanen 1974). Seuraavassa pyrimme yhdistämään tilastoinnin ja kysely-

tutkimuksen edut tarkastelemalla alkoholin kulutuksen ja juomatapojen alueellisia eroja Suomessa vuonna 1979 virallisen kulutustilaston ja vuonna 1979 kerätyn pohjoismaisen alkoholikyselyn Suomen-aineiston avulla.

Juomatavat ja alkoholikulttuuri

On väitetty, että suomalainen juomatapa on säilynyt humalaan johtavana huolimatta suurista yhteiskunnallisista muutoksista ja elämäntapojen muuttumisesta kaupungistumisen myötä (Simpura 1978 a). Myös tietoiset yritykset murtaa perinteistä juomatapaa alkoholipolitiikan keinoin näyttävät epäonnistuneen. Esimerkiksi vuoden 1969 alussa toteutuneen alkoholilain muutoksen on osoitettu ensisijaisesti tuottaneen uusia alkoholinkäyttötapoja perinteisten käyttötapojen rinnalle (Mäkelä 1975). On myös väitetty, että alkoholi on tullut entistä kiinteämmäksi osaksi suomalaisten arkielämää (esim. Mäkelä & Sulkunen & Österberg 1981).

Esittämämme väitteet koskevat suomalaisen juomisen muuttumista, ja käytössämme on poikkileikkausaineisto. Esitetyt väitteet eivät siis suoranaisesti tuota odotuksia juomatapojen eroista läänien välillä. Ne ohjaavat kuitenkin tarkastelumme kohteeksi otettavien muuttujien valintaa ja luovat tarpeellisen taustan tarkasteltavien muuttujien arvoja tulkittaessa. Esimerkiksi uudet juomatavat kiinnittävät huomionamme humalakulutuksessa sekä miesten ja naisten alkoholin kulutuksessa läänien välillä ilmeneviin eroihin. On myös kiintoisaa tietää, perustuvatko läänien väliset kulutustasoerot raittiiden osuudessa vai alkoholin käyttäjien keskiikulutuksessa ilmeneviin eroihin. Edelleen on kiintoisaa tietää, vaihtelee suurkuluttajien osuus lääneittäin. Näitä muuttujia tarkastelemme seuraavassa lääneittäin suhteessa kulutustasoon.

Läänitasolla aineisto ei anna mahdollisuutta tarkastella kaupunkien ja maaseudun välistä eroja, koska havaintoja on liian vähän. Yhdistelemällä läänejä suuremmiksi kokonaisuuksiksi tämäkin analyysi on mahdollinen. Samalla tarjoutuu tilaisuus tutkia kansatieteessä usein esiintyvän itä—länsi-jaon mahdollista ilmenemistä juomatavoissa.

Mahdolliset kulttuuriset erot saattavat peittyä alkoholinkäyttötapoihin voimakkaasti vaikuttavan kaupungistumisasteen vaihtelun alle. Siksi on toisaalta jaettava maa läänejä suurempiin alueisiin siten, että kulttuurierojen lisäksi myös kaupungistumiserot otetaan huomioon, toisaalta on tarkasteltava kaupunkia ja maaseutua erikseen kunkin suuralueen sisällä. On kaksi erikoistapausta, jotka tässäkin ansaitsevat tulla pidetyiksi omina alueinaan: Helsingin seutu ainoana edes jossakin määrin suurkaupunkilaista elämänmuotoa edustavana alueena ja Vaasan lääni, joka virallisissa kulutustilastoissa aina herättää ihmetystä alhaisilla kulutusluvuillaan. On myös luonnollista, että Pohjois-Suomi on omana alueenaan. Näin saamme aluejaon, jossa on viisi aluetta: Helsingin seutu (Helsinki, Espoo, Vantaa ja Kauniainen), Etelä-Suomi (Uudenmaan läänin loppuosa, Turun ja Porin lääni, Ahvenanmaa sekä Hämeen ja Kymen läänit), Itä- ja Keski-Suomi (Mikkelin, Pohjois-Karjalan, Kuopion ja Keski-Suomen läänit), Vaasan lääni sekä Pohjois-Suomi (Oulun ja Lapin läänit). Kymen läänin sijoittaminen yhteen selvästikin Länsi-Suomeen kuuluvien läänien kanssa on perusteltavissa läänin korkealla kaupungistumisasteella.

Vuoden 1979 pohjoismaisen alkoholikyselyn Suomen-aineisto

Pohjoismainen alkoholikysely on Islannin, Norjan, Ruotsin ja Suomen yhteinen tutkimushanke, jonka tavoitteena on tutkia juomatapojen eroja sekä eroja alkoholin kulutuksen ja alkoholihaittojen välisessä suhteessa ja alkoholiasenteissa. Tutkimuksen kohteena on kunkin maan 20—69-vuotias väestö, ja tiedot kerättiin postikyselyllä helmi-maaliskuussa 1979. Suomessa saatiin vastauksia kaikkiaan 2 137, ja vastausprosentti oli 71,3 (Hauge & Irgens-Jensen 1981 a & b). Vastaaajista määri-

teltiin *raittiiksi* ne, jotka eivät oman ilmoituksen mukaan olleet nauttineet lainkaan alkoholiuomia kyselyä edeltäneiden 12 kuukauden aikana. *Alkoholin vuosikulutus* laskettiin juomaryhmittäin saatujen keskimääräistä nauttimistiheyttä ja keskimääräistä kertakulutusta koskevien vastausten perusteella (ks. Simpura 1981). *Humalakulutuksen* esiintymistä voidaan arvioida kahdella tavalla: Ensinnäkin oli lomakkeessa erillinen kysymys humaltumistiheydestä, ja toiseksi kysyttiin erityyppisten juomiskertojen lukumääriä neljän viime viikon aikana. Juomiskertatyypit oli muodostettu kertakulutuspäämien mukaan, ja neljästä tyylistä kaksi määriteltiin humalakerroiksi (ks. Simpura 1981). *Suurkuluttajina* pidetään tässä niitä alkoholinkäyttäjiä, joiden itse ilmoittama alkoholin vuosikulutus ylitti 1 000 cl sataprosenttista alkoholia.

Vastaaajien lukumäärä lääneittäin ja suuralueittain, jaettuna sukupuolen mukaan raittiisiin ja alkoholinkäyttäjiin sekä suuralueittain myös kaupunkiin ja maaseutuun, ilmenevät taulukosta 1.¹

Alkoholijuomien tilastoitu kulutus lääneittäin

Asukaslukuun suhteutettuna alkoholijuomien kulutus vaihteli vuonna 1979 Vaasan läänin vajaan 4 litrasta Uudenmaan läänin vajaaseen 8 litraan. Muiden läänien kulutusluvut eivät kylläkään asettuneet tasaisesti näiden ääripäiden välille; kuudessa maan kahdestatoista läänistä alkoholijuomien kulutus poikkesi enintään 0,2 litraa koko maan 6,2 litran keskikulutuksesta.

Karkeasti voidaan sanoa alkoholijuomien kulutuksen vuonna 1979 olleen sitä suuremman, mitä lähempänä Helsinkiä lääni sijaitsi. Merkittävimmit poikkeukset olivat 6,4 litran keskikulutuksellaan Kymen ja Hämeen läänien väliin sijoittuva Lapin lääni sekä kulutustason alhaisuuden perusteella muista lääneistä erottuva Vaasan lääni. Vaasan läänin alhainen kulutustaso ei kuitenkaan ole aivan poikkeuksellinen sikäli, että alkoholijuomien

¹Tässä artikkelissa esitettävien kyselyaineistoon perustuvien kuvioiden piirtämiseen käytetyt luvut julkaistaan erillisessä taulukkoraportissa (Simpura & Österberg 1982).

Taulukko 1. Vuoden 1979 pohjoismaisen alkoholikyselyn Suomen-aineisto lääneittäin ja suuralueittain

LÄÄNEITTÄIN

Lääni	Tunnus	N	NM	NN	KM	KN	VAS
Uudenmaan	U	478	224	254	204	220	66,6
Turun ja Porin	T	308	154	154	141	116	72,3
Ahvenanmaa	Å	6	3	3	3	1	50,0
Hämeen	H	314	150	164	142	125	73,9
Kymen	R	153	72	81	65	65	69,5
Mikkelin	M	112	56	56	53	40	75,7
Pohjois-Karjalan	S	88	38	50	35	36	74,6
Kuopion	K	110	51	59	42	46	71,9
Keski-Suomen	X	111	58	53	47	41	76,0
Vaasan	V	181	82	99	65	63	72,4
Oulun	O	186	83	103	70	68	70,2
Lapin	L	82	43	39	37	27	68,9
Koko maa		2 137	1 018	1 119	908	850	71,3

SUURALUEITTAIN

1. Kaupungit

Helsingin seutu	HKI	335	155	180	149	163	76,7
Etelä-Suomi	ESK	581	276	305	257	250	68,9
Itä-Suomi	ISK	203	99	104	90	82	76,0
Vaasan lääni	VAK	81	31	50	28	39	73,6
Pohjois-Suomi	PSK	127	58	69	51	47	76,0

2. Muut kunnat

Etelä-Suomi	ESM	343	172	171	154	119	65,8
Itä-Suomi	ISM	218	104	114	93	82	73,2
Vaasan lääni	VAM	100	51	49	39	26	71,4
Pohjois-Suomi	PSM	141	68	73	56	52	65,0

Selityksiä:

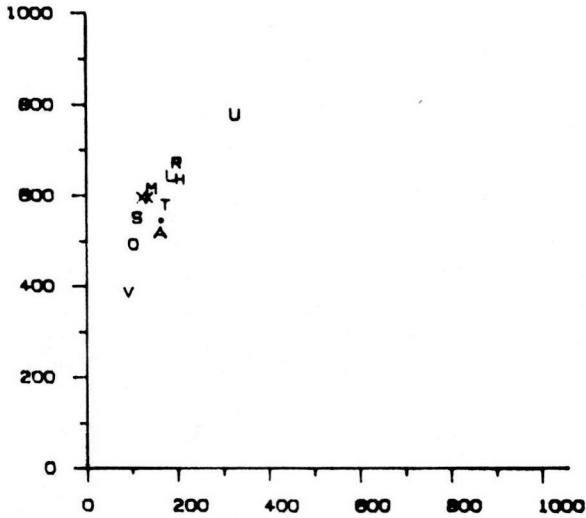
- N = vastaajien kokonaismäärä
 NM = miespuolisten vastaajien määrä
 NN = naispuolisten vastaajien määrä
 KM = miespuolisten alkoholia käyttävien vastaajien määrä
 KN = naispuolisten alkoholia käyttävien vastaajien määrä
 VAS = vastausprosentti

Tunnuksia käytetään kuvioissa osoittamaan läänin tai alueen sijoittumista.

kulutus näyttää yleensäkin olleen Länsi-Suomessa vähäisempää kuin Itä-Suomessa (ks. kuvio 1). Lapin läänin kulutustaso selittyy taas osittain turistien alkoholin käytöllä (Koskikallio 1982).

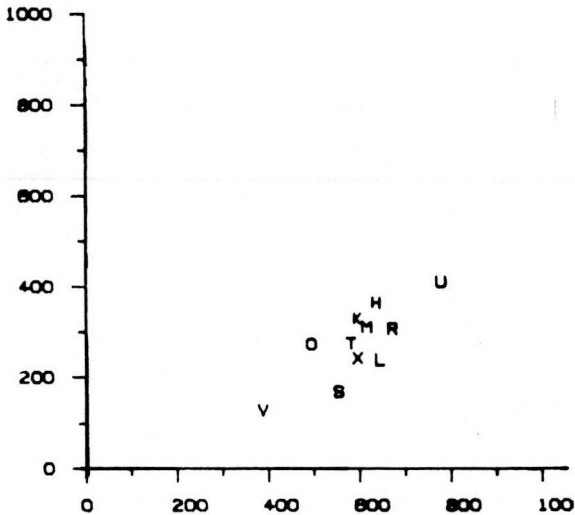
Läänien kulutustason mukainen järjestys ei ole muuttunut olennaisesti parin viime vuosikymmenen aikana; tosin Itä-Suomen läänit ovat hieman lähestyneet kärkeä. Alkoholijuomien kulutuksen kehityksen tarkastelu lää-

Kuvio 1. Alkoholijuomien tilastoitu kulutus Suomessa vuosina 1960 ja 1979 lääneittäin (cl sataprocenttista alkoholia asukasta kohti)

Lähteet: Alkon vuosikirja 1960 ja 1979.

Kuvio 2. Vastaaajien vuosikulutuskeskiarvot ja alkoholijuomien tilastoitu kulutus lääneittäin vuonna 1979 (cl sataprocenttista alkoholia)

neittäin paljastaakin sen mielenkiintoisen seikan, että lähes jokaisessa läänissä alkoholijuomien kulutuksen kehityksessä voidaan erottaa samat jaksot kuin koko maan tasolla. Lähes jokaisessa läänissä alkoholijuomien ku-

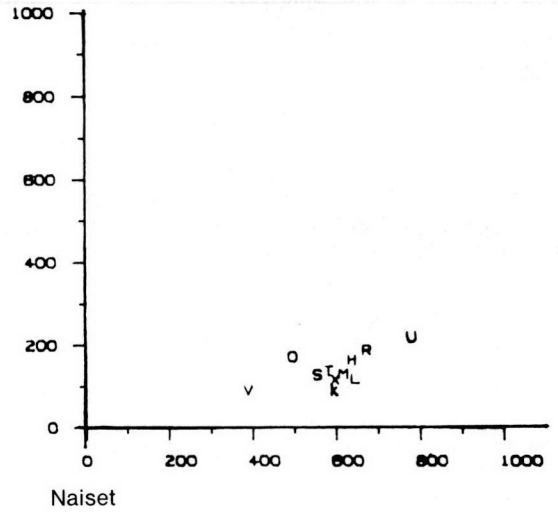
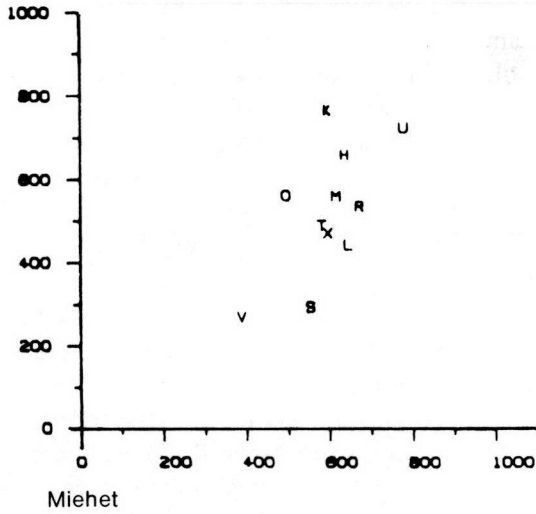
lutus lisääntyi melko tasaisesti 1960-luvulla, kohosi hyppäyksenomaisesti vuodesta 1968 vuoteen 1969 sekä kasvoi varsin voimakkaasti 1970-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Jokaisessa läänissä kasvu on myös laantunut tai loppunut kokonaan vuoden 1974 jälkeen. Tästä yleisestä kehityksestä on pari mielenkiintoista poikkeamaa. Ensiksi Lapin läänissä alkoholijuomien kulutuksen kasvu oli varsin hidasta 1960-luvun alussa ja keskivaiheilla. Toiseksi Ahvenanmaan maakunnassa kehitys poikkeaa jonkin verran muun Suomen kehityksestä (Ahlström-Laakso & Österberg 1978).

Vaikka alkoholijuomien kulutuksen kasvu onkin rytmittynyt samalla tavalla eri lääneissä, on alkoholijuomien kulutuksen kasvuvauhdissa ollut silti huomattavia eroja. Yleensä alkoholijuomien kulutuksen kasvuvauhti on parin viime vuosikymmenen aikana ollut keskimääräistä suurempi niissä Itä- ja Pohjois-Suomen lääneissä, joissa kulutustaso oli 1960-luvun alussa keskimääräistä alhaisempi. Tämä merkitsee, että läänikohtaiset kulutustasoerot ovat olleet aikaisemmin huomattavasti suurempia kuin 1970-luvun lopussa (Ahlström-Laakso & Österberg 1978).

Läänien välisiä eroja juomatavoissa

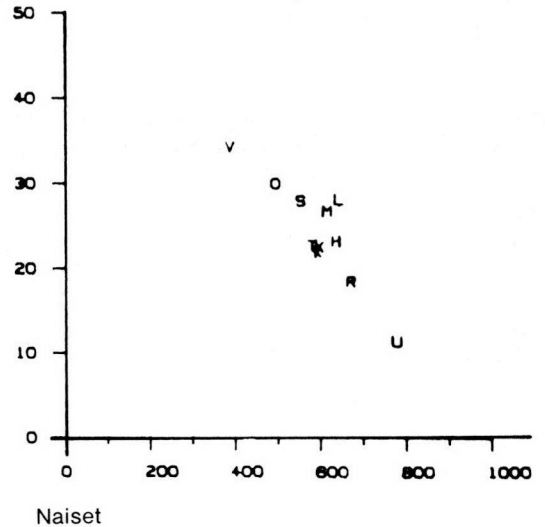
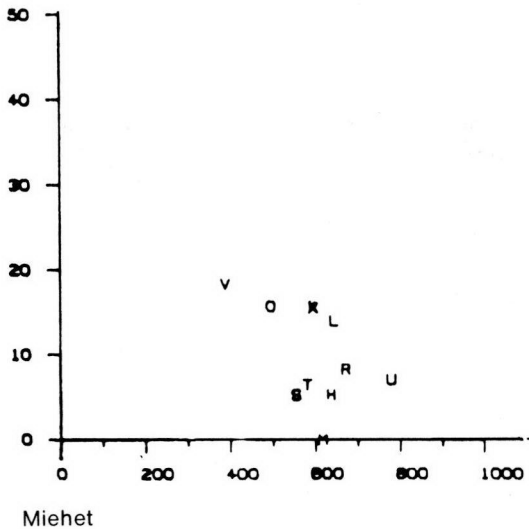
Vastaaajien omaan ilmoitukseen perustuvat vuosikulutusarviot asettavat läänit hieman toisenlaiseen kulutustason mukaiseen järjestykseen kuin kulustilastot (kuvio 2). On muistettava, että eräissä lääneissä on vastaaajien lukumäärä varsin alhainen ja tulokset ovat sen vuoksi epäluotettavia. Ahvenanmaata koskevat tiedot on jätetty jatkossa kokonaan pois, koska ne perustuvat vain 6 vastaajan vastauksiin (Ahvenanmaan juomatavoista ks. Pettersson 1982). Kyselyyn perustuvat vuosikulutusarviot ovat selvästi alempia kuin tilastoidun kulutuksen luvut. Yleensäkin saadaan kysely- ja haastattelututkimuksissa selville vain osa todellisesta alkoholin kulutuksesta; vuoden 1979 pohjoismaisessa alkoholikyselyssä saatiin selville koko maan tasolla 40 prosenttia tilastoidusta kulutuksesta (Simpura 1981; ks. myös Pernanen 1974). Kun tämä "kattavuusongelma" otetaan huomioon, antaa kyselyaineisto varsin hyvän kuvan läänien keskimääräisestä alkoholin kulutuksesta.

Kuvio 3. Alkoholinkäyttäjien vuosikulutuskeskiaivot ja alkoholijuomien tilastoitu kulutus lääneittäin vuonna 1979 sukupuolen mukaan (cl sataprosenttista alkoholia)

Huomautus: Tilastoidun alkoholin kulutuksen tiedot koskevat koko läänin väestöä ja ovat siis samat miehille ja naisille.

Kuvio 4. Raittiiden osuus prosentteina 20—69-vuotiaista ja alkoholijuomien tilastoitu kulutus (cl sataprosenttista alkoholia) lääneittäin vuonna 1979 sukupuolen mukaan

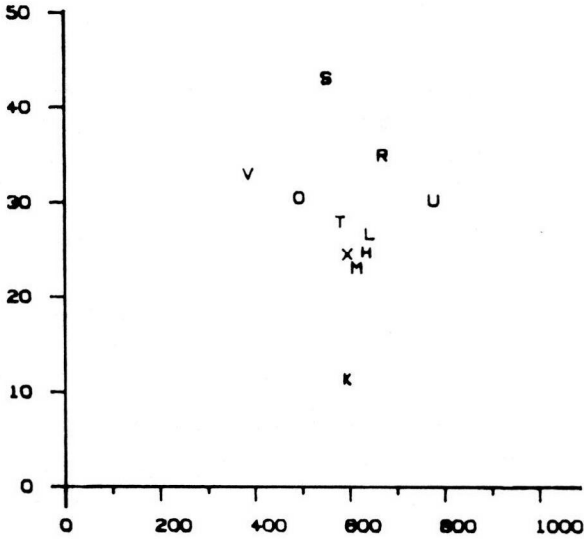

Onko nyt raittiiden osuus alhaisen kulutuksen lääneissä keskimääräistä suurempi vai juovatko alkoholinkäyttäjät niissä vähemmän kuin muualla? Kuvion 3 mukaan näyttää siltä, että alhaisen kulutuksen lääneissä käyttäjät

tyytyvät yleensä vähempään kuin korkeamman kulutuksen lääneissä. Alhainen alkoholin kokonaiskulutus ei kuitenkaan perustu vain tähän. Alhaisen kulutuksen läänit ovat yleensä myös muita raittiimpia (kuvio 4). Aineis-

tomme erikoisuutena on, että Mikkelin läänistä ei tullut yhtään raitista miespuolista vastaajaa. Tulos johtunee pikemminkin vastaajien pienestä määrästä tuossa läänissä kuin siitä, että raittius olisi sieltä kokonaan hävinnyt.

Kuvio 5. Alkoholia käyttävien naisten ja miesten vuosikulutuskeskiarvojen suhde (%) ja alkoholijuomien tilastoitu kulutus (cl sataprocenttista alkoholia) lääneittäin vuonna 1979

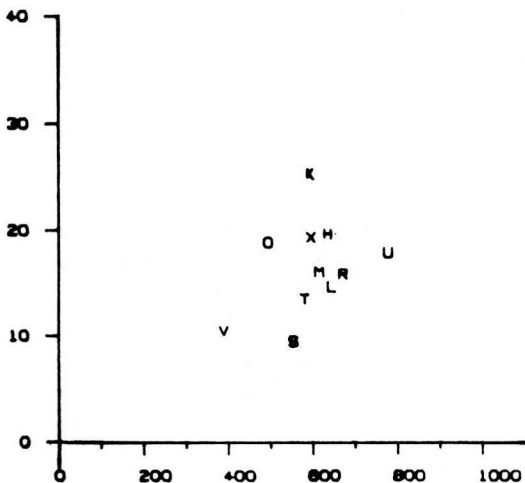

Vuoden 1976 juomatapatutkimuksessa naisten ja miesten keskimääräisten alkoholin vuosikulutuslukujen suhde oli koko maan alkoholin käyttäjillä 29 prosenttia (Simpura 1978 a). Pohjoismaisessa alkoholikyselyssä vastaava suhde oli eri lääneissä 20—40 prosenttia. Tämä vaihtelu on yhteydessä alkoholin vuosikulutuksen tasoon lähinnä siten, että korkean kulutuksen lääneissä on naisten keskikulutus verrattuna miesten lukuun pienempi kuin alhaisen kulutuksen lääneissä (kuvio 5). Kuvion 4 perusteella taas näytti siltä, että raittiiden naisten osuus aleni jyrkemmin kuin raittiiden miesten siirryttäessä alhaisen kulutuksen lääneistä korkean kulutuksen lääneihin.

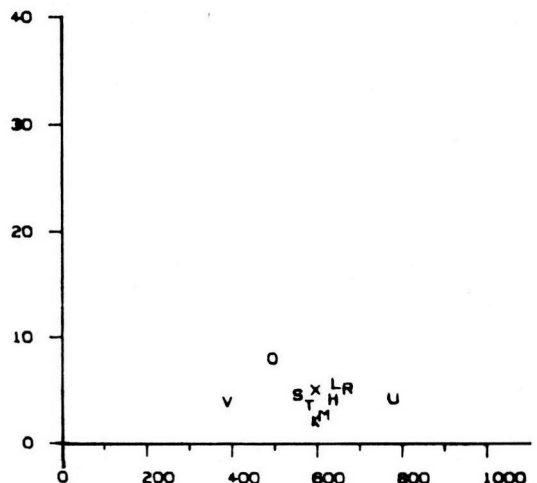
Humalakulutuksen osuuden arvioiminen pelkästään humaltumistiheyttä koskevaan kysymykseen annettujen vastausten varassa on vaikeaa, kun ei ole käytössä yleistä juomistiheyttä kuvaavaa vertailukelpoista mittaria. Tarkastelemme aluksi humalakertojen kokonaismäärän yhteyttä vastaajien ilmoittamaan alkoholin vuosikulutuksen tasoon. Kuviosta 6 käy ilmi, että kulutuksen kasvaessa humalakertojen määrä kasvaa hitaammassa tahdissa kuin kulutus.

Humalakulutuksen suhteellisen osuuden tarkastelemiseksi on paras tutkia neljän viime viikon juomiskertoja, jotka tarjoavat edes jos-

Kuvio 6. Vuotuisten humalakertojen määrät alkoholinkäyttäjää kohti ja käyttäjien vuosikulutuskeskiarvot (cl sataprocenttista alkoholia) lääneittäin vuonna 1979 sukupuolen mukaan

Miehet

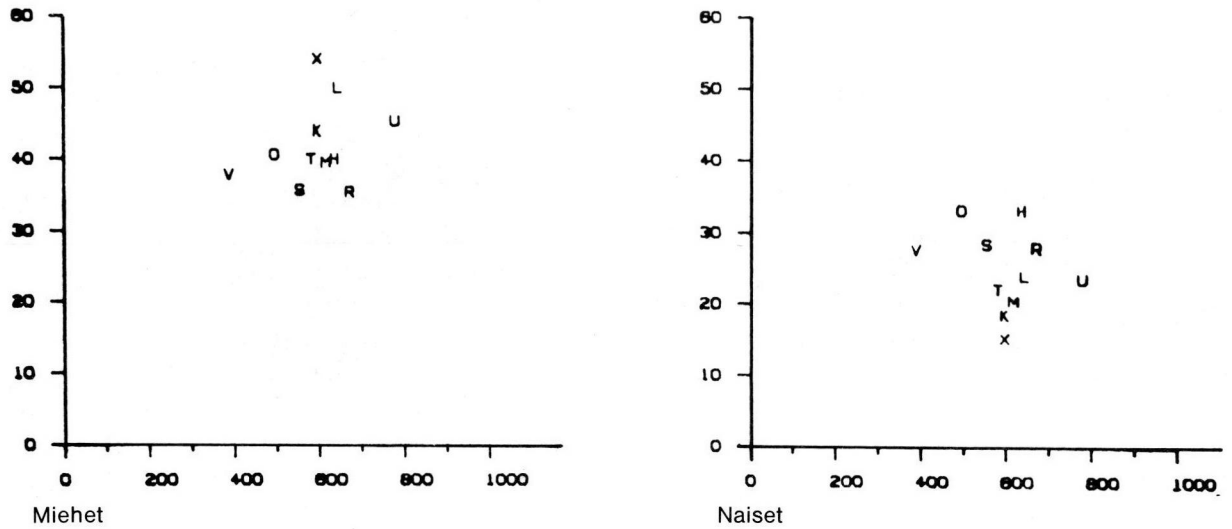

Naiset

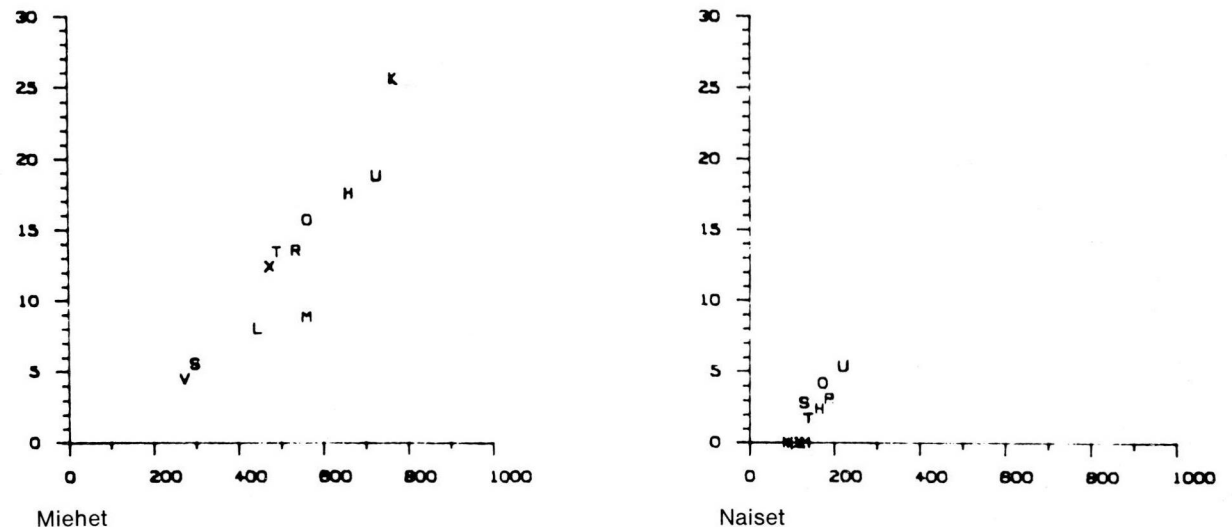
sakin määrin käyttökelpoisen mittarin. Määrittelemällä kysytyistä neljästä juomiskertatyyppistä osa humalakerroiksi Jussi Simpuran (1981) kuvaamalla tavalla voidaan arvioida humalakertojen osuutta kaikkien neliviikkoselle jaksolle sattuneiden juomiskertojen määrästä lääneittäin (kuvio 7). Suhteuttamalla humalakertojen osuus alkoholijuomien tilastoituun vuosikulutukseen nähdään, että mie-

hillä juomisen humalakeskeisyys pikemminkin kasvaa kuin vähenee kulutustason kohotessa. Liekö pelkkä sattuma, että kolmessa alhaisimman kulutuksen läänissä miesten juomisen humalakeskeisyys jää alemmalle tasolle kuin Uudenmaan läänissä, kun taas samojen läänien naisten juominen on humalakeskeisempää kuin Uudenmaan läänin naisten juominen?

Kuvin 7. Humalakertojen prosenttiosuus kaikista juomiskerroista ja alkoholijuomien tilastoitu kulutus (cl sataprocenttista alkoholia) lääneittäin vuonna 1979 sukupuolen mukaan

Kuvin 8. Suurkuluttajien prosenttiosuus alkoholinkäyttäjistä ja käyttäjien alkoholin vuosikulutuskeskiarvot (cl sataprocenttista alkoholia) lääneittäin vuonna 1979 sukupuolen mukaan

Pitkäaikaisen ja runsaan alkoholin käytön aiheuttamien haittojen yleisyyttä väestössä voidaan epäsuorasti arvioida laskemalla alkoholin suurkuluttajien osuus. Erityisen kiinnostavaa on verrata suurkuluttajien osuutta alkoholin kokonaiskulutuksen tasoon. Aikaisemmissa tutkimuksissa on nimittäin näyttänyt siltä, että alkoholin kokonaiskulutuksen kasvaessa myös suurkuluttajien osuus nousisi — ja vieläpä varsin säännönmukaisella tavalla (ks. esim. Bruun & al. 1975). Suurkuluttajien osuus näyttää Suomessa lisääntyvän kulutuksen kasvaessa myös läänitasolla (kuvio 8).

Kaupungit ja maaseutu sekä kulttuurialueet

Edellisen kaltainen tarkastelu voidaan suorittaa myös suurempien aluekokonaisuusien puitteissa (ks. Simpura & Österberg 1982). Seuraavassa otamme esiin vain muutaman seikan, jotka ovat kiintoisia ensisijaisesti kaupungin ja maaseudun välisen eron selvittämiseksi sekä toissijaisesti itä—länsi-kulttuuri-erojen tutkimiseksi. Koska edellä käytettyä tilastoitua vuosikulutusta ei ole saatavissa kuntamuodon mukaan, on kuvioissa esitetty sitä vastaavana muuttujana kyselyaineistoon perustuva kaikkien vastaajien vuosikulutuskeskiarvo. Tarkastelemme aluksi alkoholin

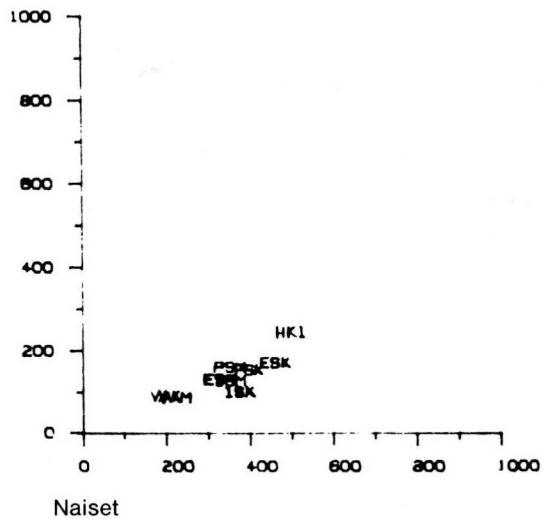
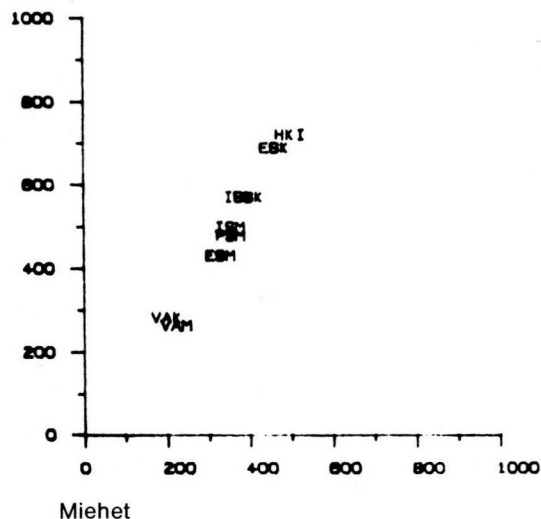
käyttäjien kulutuskeskiarvoja (kuvio 9) ja raittiiden osuuksia (kuvio 10).

Näyttää siltä, että maaseudulla on raittiiden osuus suurempi ja kulutustaso alhaisempi kuin kaupungeissa. Kulutusmäärien mukaan on kaupungin ja maaseudun välinen ero suurin Etelä-Suomessa, varsin pieni Pohjois-Suomessa ja Itä-Suomessa ja lähes olematon Vaasan läänissä (kuvio 9). Kaupungin ja maaseudun kulutustasojen ero näyttää pienemmältä kuin vuoden 1976 juomatapatutkimuksessa, jossa maalla juotiin noin puolet kaupunkien keskikulutuksesta (Simpura 1978 b). Raittiiden osuuksissa ovat erot taas suurimmat Vaasan läänissä (kuvio 10). Kaiken kaikkiaan tulokset kuvioissa 9 ja 10 ovat hyvin samanlaiset kuin vastaavat läänijaon mukaiset tulokset (kuviot 3 ja 4): alhainen kulutustaso perustuu sekä suureen raittiiden osuuteen että käyttäjien alhaiseen vuosikulutukseen. On huomattava, että maaseutualueet ja kaupungit eivät erotu kahdeksi eri ryhmäksi, vaan kunkin suuralueen maaseutu ja kaupungit ovat lähellä toisiaan. Tämä vahvistaa käsitystä alkoholikulttuurin yhtenäisyydestä.

Kuvio 11 osoittaa, että maaseudulla naisten keskikulutus verrattuna miesten kulutusmääriin on suurempi kuin kaupungeissa.

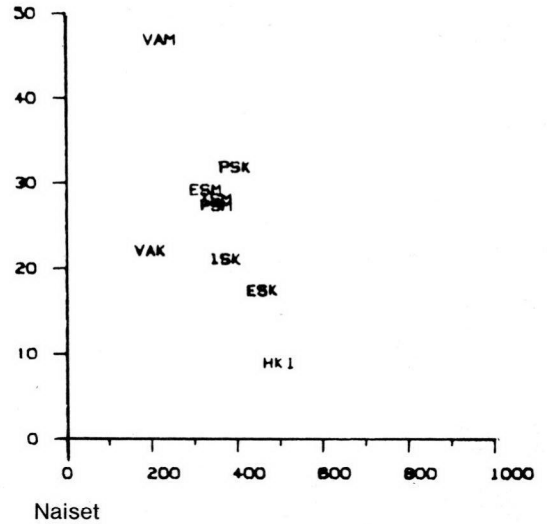
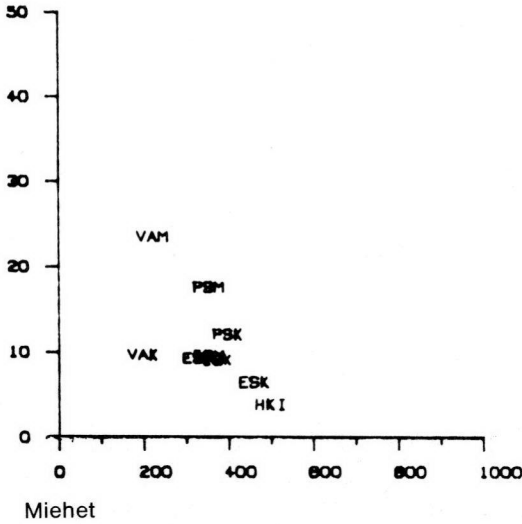
Entä sitten humalakulutuksen asema kau-

Kuvio 9. Alkoholinkäyttäjien vuosikulutuskeskiarvot ja kaikkien vastaajien vuosikulutuskeskiarvot (cl sataprosenttista alkoholia) suuralueittain vuonna 1979 sukupuolen ja kuntamuodon mukaan

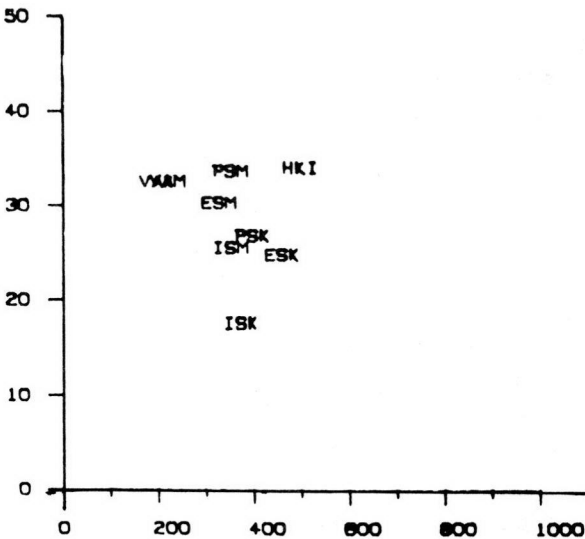

Kuvio 10. Raittiiden osuus prosentteina 20—69-vuotiaista ja kaikkien vastaajien vuosikulutuskeskiarvot (cl sataprosenttista alkoholia) suuralueittain vuonna 1979 sukupuolen ja kuntamuodon mukaan

Kuvio 11. Alkoholia käyttävien naisten ja miesten vuosikulutuskeskiarvojen suhde (%) ja kaikkien vastaajien vuosikulutuskeskiarvot (cl sataprosenttista alkoholia) suuralueittain vuonna 1979 kuntamuodon mukaan

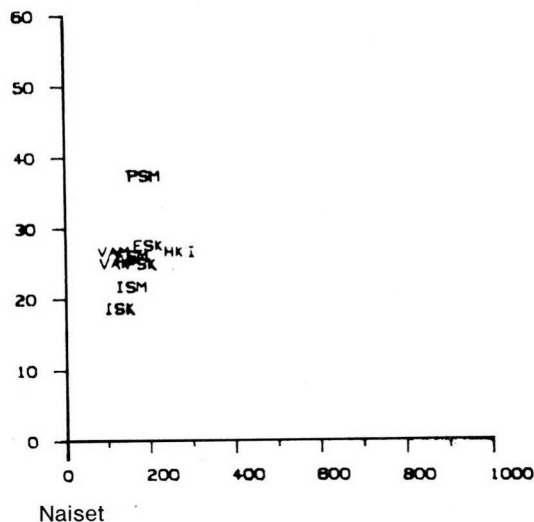
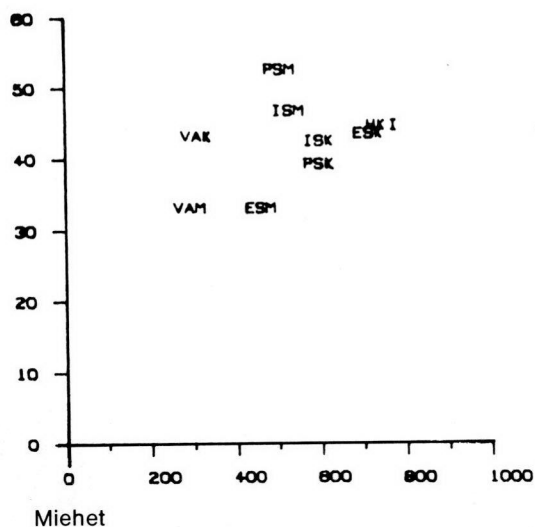
pungeissa ja maaseudulla tahi eri suuralueilla? Nämä tulokset ovat hieman ristiriitaisia (kuvio 12). Humalakertojen osuus on Itä- ja Pohjois-Suomessa suurempi maalla kuin kaupungeissa. Vaasan läänissä ja Etelä-Suomessa asia on päinvastoin.

Yhteenveto ja pohdinta

Virallisten kulutustilastojen tarkastelu yhdessä kyselytutkimusaineiston kanssa osoittautui toimivaksi ratkaisuksi tarkasteltaessa juomatapojen alueellisia eroja. Aineistomme mukaan raittiiden osuus oli sitä pienempi ja alkoholinkäyttäjien keskimääräinen kulutus sitä suurempi, mitä korkeampi läänin kulutustaso oli. Myös suurkuluttajien määrä kohosi sitä suuremmaksi, mitä korkeampi oli läänin keskikulutus. Edelleen humalakertojen lukumäärä oli sitä suurempi, mitä korkeampi oli läänin keskikulutus. Humalakulutuskertojen osuus kaikista juomiskerroista oli sitä suurempi, mitä korkeampi oli läänin keskikulutus. Alkoholia käyttävien naisten keskikulutuksen suhde alkoholia käyttävien miesten keskikulutukseen näytti olevan sitä pienempi, mitä enemmän läänissä juotiin. Kaupunkeja ja maaseutua vertailtaessa aineisto osoitti kulutustason olevan alhaisemman ja raittiiden osuuden suuremman maalla kuin kaupungeissa. Itä—länsi-kulttuurialuejakoa noudattavia selviä eroavuuksia ei aineistomme paljastanut.

Läänit ja alueet eroavat toisistaan kulutustason ja juomatapojen suhteen. Suurin osa juomatavoissa ilmenevistä eroista näyttää olevan yhteydessä alkoholin kulutuksen tasoon

Kuvio 12. Humalakertojen prosenttiosuus kaikista juomiskerroista ja alkoholinkäyttäjien vuosikulutuskeskiarvot (cl sataprosenttista alkoholia) suuralueittain vuonna 1979 kuntamuodon ja sukupuolen mukaan

varsin luontevalta tuntuvalta tavalla. Humalakertojen osuuden kohoaminen kulutustason kohoamisen myötä ei ehkä kuitenkaan ole aivan odotettua. Sehän viittaa siihen, että kuvitelma keskimääräistä enemmän, mutta suhteellisesti sivistyneemmin juovasta eteläisestä kaupunki-Suomesta ei pidä paikkaansa. Havainto muistuttaa myös siitä, että alhainen kulutustaso ei merkitse samaa kuin juominen perinteisen humalaan johtavan juomatavan mukaisesti; Väli- ja Pohjois-Suomen läänien alhainen kulutustaso ei todellakaan näytä syntyvän siitä, että ihmiset juovat näillä alueilla harvoin, mutta sitäkin hartaammin. Vastaavasti eteläisen Suomen läänien keskimääräistä korkeampi kulutustaso ei selity perinteisten juomatapojen rinnalle nousseilla seurustelunomaisilla pienkäyttökerroilla. Läänien väliset kulutustasoerot eivät siis selity modernien juomatapojen vähäisyydellä tai runsaudella, vaan selitystä on pikemminkin haettava alkoholijuomien saatavuuden ja vastaavien seikkojen eroista läänien välillä.

Yhtenäisen alkoholikulttuurin ohella, jossa alueelliset erityispiirteet eivät juurikaan erotu läänitasolla, aineistomme viittaa siihen, että juomatapoja muokanneet vaikutteet ovat leviessään läpäisseet suomalaisen yhteiskunnan samanaikaisesti ja johtaneet varsin samankaltaisiin tuloksiin, joten malli muutoksen etene-

misestä keskuksista takamaille ei toimi selittäessä suomalaisten alkoholiolojen muuttamista viime vuosikymmenien aikana. Juomatapojen samanaikaiseen ja samansuuntaiseen muuttumiseen ovat eittämättä vaikuttaneet alkoholikulttuurimme kyvyttömyys vastustaa ja sopeuttaa uusia vaikutteita sekä kolme merkittävää vaikutteiden välittäjää: joukkotiedotus, televisio etunenässä, matkailu sekä ravintolalaitos.

Alueellisten juomatapaerojen tutkiminen on jäänyt Suomessa vähiin muun muassa siksi, että juomatapojen on oletettu olevan yhdenmukaisia maan eri osissa. Aineistomme näyttää pääosin tukevan tätä näkemystä. Samalla se kuitenkin nostaa pohdittaviksi eräitä tärkeitä ongelmia. Ensiksi, mitkä ovat ne mekanismit, joiden välityksellä juomatapojen muutokset leviävät? Miten murtuu moraalivalli, kun raittiit siirtyvät alkoholin käyttäjiksi? Toiseksi, pitääkö paikkansa, että alhaisen kulutuksen alueilla alkoholia käyttävien miesten ja naisten kulutus muistuttavat toisiaan enemmän kuin korkean kulutuksen alueilla? Miksi alkoholia käyttävien naisten kulutus poikkeaa eri lääneissä vähemmän kuin alkoholia käyttävien miesten? Kolmanneksi, min-käläiset kulttuuriset juomatapaerot ovat kiinnostavia toisaalta kaupungin ja maaseudun, toisaalta muissa suhteissa kulttuuritaustal-

taan erilaisten alueiden välillä? Onhan mahdollista, että koko maan tasolla käytetyt juomatapojen tunnuspiirteet eivät ole parhaat mahdolliset näihin kysymyksiin vastaamiseksi.

Alueitten väliset juomatapaerot ovat luonteeltaan monisäikeisiä, ja niitä koskevat oletukset, perustuvatpa ne sitten tutkimukseen tai kansanomaisiin käsityksiin, ovat vielä liian yleisiä ja epämääräisiä empiirisesti arvioitaviksi. Näiden oletusten täsmentäminen ja niistä keskusteleminen ovat hyödyksi pohdittaessa alkoholitutkimuksen yleisempiäkin ongelmia.

Kirjallisuus

Ahlström-Laakso, Salme & Österberg, Esa: Alkoholien kulutus Suomessa vuosina 1960—1976. Haittaprojektin osaraportti. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste n:o 117. Helsinki 1978

Alkon vuosikirja 1960 ja 1979

Bruun, Kettil & Edwards, Griffith & Lumio, Martti & Mäkelä, Klaus & Pan, Lynn & Popham, Robert E. & Room, Robin & Schmidt, Wolfgang & Skog, Ole-Jørgen & Sulkunen, Pekka & Österberg, Esa: Alkoholipoliittikka — kansanterveydellinen näkökulma. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja n:o 25. Forssa 1975

Hauge, Ragnar & Irgens-Jensen, Olav: Scandinavian drinking survey: sampling operations and data collection. SIFA-stensilsérie 44. Statens institutt for alkoholforskning. Oslo 1981. 1981 a

Hauge, Ragnar & Irgens-Jensen, Olav: Scandinavian drinking survey: demographic variables and representativeness of samples. SIFA-stensilsérie 45. Statens institutt for alkoholforskning. Oslo 1981. 1981 b

Koskikallio, Ilpo: Kuka kuluttaa Lapin alkoholia? Turismin ja rajakaupan vaikutus alkoholien kulutuslukuihin Lapin läänissä. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste n:o 156. Helsinki 1982

Kuusi, Pekka: Suomen viinapulma gallup-tutkimuksen valossa. Helsinki 1948

Kuusi, Pekka: Alkoholijuomien käyttö maaseudulla. Helsinki 1956

Lainio, Eila: Alustava tutkimus alkoholijuomien kulutuksen alueittaista ennustamista varten. Tilastotieteen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 1968

Mäkelä, Klaus: Alkoholitutkimus ja alkoholipoliittikka. *Sociologia* 8 (1971): 215—237

Mäkelä, Klaus: Consumption level and cultural drinking patterns as determinants of alcohol problems. *Journal of Drug Issues* 5 (1975): 344—357

Mäkelä, Klaus & Sulkunen, Pekka & Österberg, Esa: Suomen väkijuomaolot 1950—1975. *Sosiaalipoliittikka* 1981. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen vuosikirja 6, s. 37—62. Vammala 1981

Nyberg, Aarni: Alkoholijuomien kulutuksen alueellinen vaihtelu Suomessa. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja n:o 18. Helsinki 1969

Pernanen, Kai: Validity of survey data on alcohol use. In: Gibbins, R. J. & Israel, Y. & Kalant, H. & Popham, R. E. & Schmidt, W. & Smart, R. G. (eds.): *Research advances in alcohol and drug problems*. Vol. I, pp. 355—374. New York 1974

Pettersson, Birgitta: Alkoholikonsumtionen på Åland 1980. En undersökning om ålänningarnas alkoholvanor. *Ilmestyy Ålands nykterhetsförbundin julkaisemana* 1982

Sariola, Sakari: Lappi ja väkijuomat. Helsinki 1954

Simpura, Jussi: Suomalaisen juomatavat vuosina 1969 ja 1976. Kulutetut alkoholimäärät ja alkoholin ongelmakäyttö. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste n:o 114. Helsinki 1978. 1978 a

Simpura, Jussi: Suomalaisen juomatavat vuosina 1969 ja 1976. Juomiskertojen lukumäärä ja ominaisuudet. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste n:o 120. Helsinki 1978. 1978 b

Simpura, Jussi: Scandinavian drinking survey: Construction of indices of alcohol intake. SIFA-stensilsérie 46. Statens institutt for alkoholforskning. Oslo 1981

Simpura, Jussi & Österberg, Esa: Taulukointa alkoholin käytön ja juomatapojen alueellisista eroista Suomessa vuonna 1979. *Ilmestyy Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen selostesarjassa* 1982.

English Summary

Jussi Simpura — Esa Österberg: Juomatapojen alueelliset erot Suomessa vuonna 1979 (Regional Differences in Drinking Habits in Finland in 1979: A Comparison of Survey Results and Official Consumption Statistics)

Regional differences in drinking habits were studied by comparing results concerning Finland in the 1979 Scandinavian Drinking Survey with official records for the same year. Results were presented for each of the 12 provinces in Finland, except for the autonomous region of Åland. Differences between city and country were studied by combining provinces into larger areas.

The results showed that official records on aggregate alcohol consumption provide a good overall presentation of regional differences, and detailed

survey results contained no great surprises. The higher the aggregate consumption, the smaller was the share of abstainers and the higher the mean consumption of drinkers only. The share of heavy drinkers in the drinking population was also higher in provinces with high aggregate alcohol consumption. The relative frequency of inebriation rose with increasing consumption. An index obtained by dividing the mean alcohol consumption for women by that for men decreased with increasing consumption. The comparison of city and country showed, expectedly, that there were more abstainers and a lower mean consumption by drinkers in the countryside. The idea of more moderate drinking in urban conditions, in spite of a higher consumption level, was not verified by our data.

Alkoholipolitiikka Vol. 47: 235—246, 1982